

فوت و فن پژوهش در رشته تاریخ

مؤلف

کریم رمضانپور

www.ketab.ir

- سرشناسه : رمضانپور، کریم، ۱۳۷۳-
 عنوان و نام پدیدآور : فوت و فن پژوهش در رشته تاریخ/ مولف کریم رمضانپور.
 مشخصات نشر : مهولات: انتشارات جالیز، ۱۴۰۰.
 مشخصات ظاهری : ۱۹۲ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۲۶۳-۷۶۸-۲
 وضعیت فهرست : فیا
 نویسی
 موضوع : تاریخ -- تحقیق -- روش‌شناسی
 موضوع : History -- Research -- Methodology
 رده بندی کنگره : D۱۶
 رده بندی دیویی : ۲/۹۰۷
 شماره کتابشناسی : ۸۴۵۵۳۴۴
 ملی
 اطلاعات رکورد : فیا
 کتابشناسی

www.ketab.ir

فوت و فن پژوهش در رشته تاریخ

کریم رمضانپور

ناشر: انتشارات جالیز

چاپ: اول، تابستان ۱۴۰۰ / ۵۰۰ نسخه

قطع: وزیری / تعداد صفحه: ۱۹۲

قیمت: ۸۰۰,۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۶۳-۷۶۸-۲

حق چاپ محفوظ است

آدرس: مشهد بلوار شهید رضوی روبروی درب دانشکده روانشناسی دانشگاه فردوسی

تلفن تماس: ۰۹۱۵۹۳۰۹۹۶۳-۰۹۱۵۸۳۱۹۵۳۵-۰۵۱۳۸۷۹۵۲۸۸

این مجموعه را به پدر و مادر عزیزم تقدیم می‌کنم .

فهرست

۸.....	پیشگفتار
۱۲.....	فصل اول
۱۲.....	مفاهیم و مبانی پژوهش در تاریخ
۱۳.....	مفاهیم بنیادین: تاریخ و متعلقات آن
۲۰.....	مؤلفه های اصلی شکل دهنده علم تاریخ
۳۱.....	دفاع از علم تاریخ و روش های آن
۳۴.....	فصل دوم
۳۴.....	روش شناسی تحقیقات تاریخی
۳۵.....	تحقیق علمی
۳۶.....	مسئله روش در تحقیق علمی
۳۸.....	روش شناسی
۴۰.....	روش در مطالعات علوم انسانی و تاریخ
۴۵.....	پیش شرط ها یا اصول اولیه تحقیق
۵۲.....	فصل سوم
۵۲.....	طرح تحقیق
۵۳.....	اهمیت طرح تحقیق و اجزای آن
۱۰۵.....	فصل چهارم
۱۰۵.....	شناسایی منابع تحقیق: فیش برداری و تنظیم داده ها

۱۰۶	راه های شناسایی منابع و مآخذ تاریخی
۱۰۹	منابع تاریخی از نظر اهمیت و اعتبار
۱۱۲	منابع تاریخی از نظر شکل و تنوع
۱۲۸	روش های گرد آوری اطلاعات و داده های تحقیق
۱۲۹	مرحله تنظیم داده ها و نگارش
۱۳۱	فصل پنجم
۱۳۱	نگارش متن تحقیق و اجزای شکل دهنده پژوهش
۱۳۲	نگارش متن تحقیق
۱۳۵	نگارش تحقیق را از کجا و چگونه آغاز کنیم
۱۳۸	ساختار متن
۱۴۳	نقل قولها
۱۴۵	شیوه های ارجاع دادن
۱۵۶	استفاده از نمودار در پژوهش
۱۵۷	نشانه گذاری و اصول ویرایش اولیه متن
۱۶۲	اجزا و ساختار شکل دهنده تحقیق
۱۸۱	منابع

پیشگفتار

سخن گفتن درباره «روش تحقیق در تاریخ، چندان آسان نیست. ورود به این حوزه به منزله گذر از قلمرو علم و گام نهادن در عرصه فلسفه علم است که به معنای پیوند در حوزه مهم هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی است. زیرا روش‌شناسی تاریخی راه‌های علمی پژوهش، نقادی، تفسیر و تبیین تاریخ را می‌کاود در جایگاهی فراتر از علم تاریخ قرار می‌گیرد و در واقع ناظر بر علم تاریخ است. از این رو، هنگامی که به روش تحقیق می‌اندیشیم به میدان گسترده‌ای گام نهاده‌ایم که افق‌های آن بسیار وسیع و دور از دسترس‌اند. افق‌هایی که گشودن شان مستلزم آشنایی کافی با حوزه‌هایی چون شناخت مبانی و مقدمات علم تاریخ، فلسفه نظری تاریخ، فلسفه علم تاریخ، تاریخ‌نگری و روش‌های متنوع و متحول پژوهش در گذشته و امروز، منبع‌شناسی و دستاوردهای نظری علوم کمکی تاریخ یا مطالعات بین‌رشته‌ای و مانند آنها است.

بنابراین، پژوهشگران روش تحقیق در تاریخ به قلمروی قدم نهاده‌اند که حدود و دامنه آن به درستی روشن نیست. زیرا موضوعات مورد مطالعه مورخان از عرصه تنگ سیاست گذر کرده و به همه حوزه‌های متزاید زندگی گذشته بشر جاری شده است؛ بینش و روش تاریخ‌نویسی دگرگون شده و تلقیها و انتظارات جدیدی از علم تاریخ شکل گرفته است. از همین رو، در پرتو مکاتب تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری جدید، روش‌شناسی تاریخی متحول شده است. پژوهشگر این عرصه از خود می‌پرسد که باید از روش تحقیق در تاریخ سخن بگوید یا از روش‌های

تحقیق در تاریخ؟ تردیدی نیست که مکاتب گوناگون از روش های گوناگون در مطالعات تاریخی سخن گفته اند. این روش ها از انگاره های یوزیتویستی عهد روشنگری آغاز می شود و با روش های متنوعی چون همدلی، تبیین های فردگرا، جمع گرا، ساختارگرا، تبیین های تبارشناسانه، روش های مارکسیستی، ویگی، آنالی و هرمنوتیک با شعبات آن از ديلتای تا گادامر و نیز نگرش های انگار آمیز پست مدرن ها در دستیابی به حقیقت تاریخی و مانند آنها تداوم یافته است.

افزون بر این، حفظ تعادل ظریف میان روش تحقیق در علم تاریخ و فلسفه علم تاریخ از دیگر چالش های این عرصه است. بخش عمده ای از مباحث این دو حوزه با یکدیگر همپوشی دارند: مسائلی چون تعریف علم تاریخ، روش و روش شناسی، علیت، تبیین، عینیت، قوانین و قواعد در تاریخ و مانند آنها.

دشواری کار پژوهشگر روش تحقیق این است که ضمن اشراف بر این حوزه ها باید جنبه های کاربردی آنها را در علم تاریخ نشان دهد و با رویکردهای گوناگون مکاتب تاریخ نگاری و روش های مورد ادعای آنها در این حوزه ها آشنایی داشته باشد.

ناگفته پیداست که نگارنده قدم در راهی دشوار و ناهموار نهاده است زیرا از یک سو باید در قلمروی قلم براند که بسیار وسیع و دست نیافتنی است و از دیگر سو، با واقعیات تلخ و کاستی های گسترده در این حوزه رویاروست. عرصه ای که به دلیل فقر فزاینده مطالعات نظری بی رهرو باقی مانده است و هیچ پژوهش جدی در آن صورت نمی گیرد و گویی اهل تاریخ اساسا در این حوزه احساس نیاز نمی کنند. قطعاً این بی نیازی نشانه غنای علمی و تسلط بر این حوزه ها نیست، بلکه نشانه بی اعتنایی و ناآشنایی با آنها است. حال آنکه پیشرفت و توسعه

علم تاریخ بیش از هر چیز در گرو رشد مباحث معرفت شناسی و روش شناسی علم تاریخ است تا از درون و بیرون این علم و دستاوردهای آن را مورد نقد و ارزیابی قرار دهد. در پرتو همین بررسی های انتقادی، علم تاریخ می تواند روش ها، ابزارها، رویکردها و اهداف خود را باز تعریف کند و در مسیر ترقی گام بردارد؛ تجربه غرب نیز گویای همین واقعیت است. از عهد روشنگری به این سو با شکل گیری فلسفه نوین تاریخ و نیز نحله های تاریخ نگری و مکاتب تاریخ نگاری و گسترش مباحث نظری تاریخ و شکل گیری گفتمان های علمی، علم تاریخ به سرعت رو به رشد نهاد. امروزه نیز در غرب، مطالعات نظری با قوت و قدرت ادامه دارد؛ چندین مجله تخصصی در همین حوزه انتشار می یابند و کتاب های فراوانی همه روزه در این قلمرو نوشته می شوند و در دانشگاهها نیز چندین رشته تخصصی در حوزه های معرفت شناسی، روش شناسی تاریخی فلسفه علم تاریخ و فلسفه نظری تاریخ در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترا دایر شده اند.

اگر از میان حوزه گسترده مطالعات نظری تاریخ صرفا به مقوله روش تحقیق بنگریم، نیک درمی یابیم که ادبیات این حوزه چقدر ضعیف و کم فروغ است. شاید آثار ترجمه و تألیف شده در این عرصه از تعداد انگشتان دست نیز تجاوز نکند. آثار بزرگوارانی چون عبدالحسین زرین کوب، جهانگیر قائم مقامی شاید مهم ترین کتاب های تألیف شده در این حوزه اند که هنوز از جذابیت فراوانی برخوردارند. در این میان، هر چند کتاب تاریخ در ترازو همچنان جمع انبوهی از مشتاقان علم تاریخ را سیراب میکند اما کمتر به مبحث روش تحقیق می پردازد و بیشتر به حوزه های تاریخ نگاری، کلیات و مبانی علم تاریخ و نیز فلسفه علم تاریخ گرایش دارد. در نتیجه، تنها اثری که مشخصا به روش تحقیق در تاریخ می پردازد، کتاب ارزشمند جهانگیر

قائم مقامی، روش تحقیق در تاریخ نگاری است که با وجود غنای علمی و اعتبارش اکنون پاسخگوی نیازهای متراکم مشتاقان نوگرا و تحول خواه تاریخ نیست.

بدین ترتیب، با وجود نقش بی بدیلی که درس روش تحقیق بر روند آموزش و پژوهش تاریخ این مرز و بوم ایفا می کند، هنوز خلاهای بزرگی در مسیر تاریخ پژوهان وجود دارد. تأخیر متمادی در تولید علمی یک اثر مناسب در این حوزه نشان میدهد که در روزگار ما نیز ارادهای جدی برای رویارویی با این مشکل هنوز شکل نگرفته است؛ هرچند که همه در باب فواید این اقدام و اهمیت آن داد سخن سر می دهند.